

km-es sávban csökkentett erővel helyezkednek el; ugyanígy tesznek az egyiptomiak is 8-12 km mélységben a csatorna nyugati partján, majd megnyitja a Szezei-csatornát, és a Vörös-tenger bejáratát. A két fél között 6-8 km széles „ütközőövezetet” létesítenek, amelyet az ENSZ csapatok felügyelnek.

Az Északi Arcvonalon a kisebb összecsapások 1974 áprilisig is eltartottak. Májusban a csapatszétválasztási tárgyalásokon némi előrelépés történt, így május 30-án a két fél elfogadta a megállapodást, amit május 31-én alá is írtak.

Ennek lényege a következő volt: Izrael visszavonja csapatait Szassza város körzetéből, kiürít kb. 770 km² elfoglalt területet; Kuneitra városból csapatait 300 m-re nyugatra vonja vissza; 500 m-től 4 km-ig terjedő ütközőövezetet hoznak létre az

ENSZ-erők ellenőrzése mellett, a csapatszétválasztást azonnal megkezdik, a hadifogyókat kicserélik.

A csapatszétválasztási megállapodásokkal a negyedik arab-izraeli háború lényegében befejeződött, ám ez a háború, úgymint a többi, nem oldott meg semmit a Közel-Kelet kérdései közül, amit a későbbi események is igazoltak.

Felhasznált irodalom

- ☞ RÉTI ERVIN: *Háború és béke a Közel-keleten.* Bp., 1975, Zrínyi.
- ☞ OSZETZKY TAMÁS: *Arab-izraeli háborúk, 1948-1982.* Bp., 1984, Zrínyi.
- ☞ KUTI GYÖRGY: *Páncélosok korunk háborúiban.* Bp., 1981.
- ☞ *Top Gun* 1997/9, 10, 12. sz.; 1998/1, 2. sz.

Kiss Gábor Ferenc

Világvége története (1.)

A címben szereplő helyszín nem bibliai vagy mitológiai helyszínre utal, hanem egy Európától igencsak távol eső területre, melynek nevét a világ igazán 1982-ben ismerte meg, egy Argentína és Nagy-Britannia között lezajlott háború kapcsán. Ez a hely a Falkland-szigetek (vagy ahogy „argentínul” nevezik, Malvin-szigetek), mely az öreg kontinenshez képest csakugyan a „világvégen” fekszik. Jelen írás ezt a földgömbön oly jelentéktelen territóriumot és annak történetét az 1982-es dél-atlanti konfliktusig igyekszik bemutatni.

Földrajzi viszonyok

A Falkland-szigetek ma Nagy-Britannia önkormányzattal rendelkező külbirtoka. A szigetcsoport Dél-Amerika déli csúcsától mintegy 480 km-re északkeletre, a Magellán-

szorosától hasonló távolságra keletre fekszik. Két nagy (Nyugat-Falkland, területe 5320 km² és Kelet-Falkland, területe 6750 km²) és kb. 200 kisebb szigetből áll. Területe kb. 12 200 km². Fő- és egyetlen városa a Keleti-Falklandon fekvő *Port Stanley*, 1300 lakossal. A szigeten több kisebb település található de ezek inkább juhtenyésztő közösségek, mint tényleges városok. A szigetek összlakossága jelenleg 2100 fő körül mozog, de az 1982-es háború időszakában 1900 fő volt. A lakosság brit származású és angol anyanyelvű. Vallásilag 70% protestáns, 30% katolikus.

A szigetek közigazgatásának élén a brit korona által kinevezett kormányzó áll. Tanácsadó testülete a végrehajtó tanács, mely a magasabb rangú közigazgatási tisztviselők-ből és a törvényhozás néhány képviselőjéből

áll. A törvényhozó testületnek is a kormányzó a feje. A szigetek kormányzata igazgatja a szintén brit uralom alatt álló Déli-Georgia és Déli Sandwich-szigetet is, valamint a Shag és Clerce sziklazátonyt, amelyek Falklandtól keletre illetve délkeletre 1100-1200 km-re fekszenek. Munkanélküliség nincs, de a lakáshiány akadályozza a bevándorlást. Az oktatás ingyenes és 15 éves korig kötelező. Stanleyben középiskola működik és a kórháza ingyenes egészségügyi ellátást nyújt.

A két nagy sziget északi részén dombság fut végig, melynek legmagasabb pontja a 705 m magas *Mount Osborne* Kelet-Falklandon. A partvidéket völgyek tagolják, melyek jó kikötőhelyet nyújtanak. A szeles, hűvös időjárásra nem jellemzők a szélsőségek, az évszakok között alig van különbség. Az állandó erős nyugati szél sebessége átlagosan 30 km/h körüli, de előfordulnak akár 100 km/h-s szelek is. Az éves átlaghőmérséklet 5 °C körüli, az éves csapadékátlag 635 mm. A növényzet alacsony és sűrű, a tájat nem szakítják meg vadon nőtt fák. A hideg, nedves éghajlat gátolja a növények teljes felbomlását és elősegíti mély tűzegrétegek lerakódását, amit a helyiek tüzelőnek használnak. Az eredeti állatvilágból szárazföldi emlősök gyakorlatilag kipusztultak. Mindennaposak viszont a különféle cetek és delfinek és gyakoriak a déli oroszlánfókák. A környezetvédők a szigeten található nagy létszámú pingvinkolónia védelme érdekében manapság egyre inkább szorgalmazzák egy nemzeti park felállítását.

A szigetek egész területe – kivéve a fővárost – a juhtenyésztést szolgálja. A juhtenyésztő gazdaságok részben családi, részben társasági – Falkland-szigeteki Társaság – tulajdonában vannak. Összesen 700 000 juh él a szigeten s gyapjúhozamukat az anyaországba szállítják. A gyapjas állatok jelentőségére utal az is, hogy arrafele „365-ös”-nek nevezik, mivel az év minden egyes

napjára jut birkahús. A bevételek között a gyapjúkivitel játssza a fő szerepet. A juhok mellett tartanak pár ezer szarvasmarhát is. Az állattenyésztést part menti halászat egészíti ki.

A belső közlekedés közutakon folyik, de a gyakori járhatatlanság miatt fontos a partmenti hajójáratok szerepe is: egy part menti teherhajó járja körbe a két nagy szigetet, begyűjti a gyapjút és kiszállítja a fogyasztási cikkeket. A Mount Pleasant repülőtérrel rendszeres járat közlekedik az anyaországba, útközben az Ascencion-szigeten leszállva. A terepviszonyok miatt a járműállomány szinte csak terepjárókból áll. (Az Ascencion-sziget közlekedési szempontból fontos szerepet játszik mind a falklandiak életében, mind a dél-atlanti brit politikában. A Londontól mintegy 13 000 km-re fekvő Falklandok felé vezető útnak nagyjából a felénél található ez a sziget, Angliától 6700 km-re. E jelentősége a háború folyamán mutatkozott meg.) A kommunikációt műholdas távközlési rendszer segíti.

A szigetek története

Egyes korabeli térképek és útleírások alapján bizonyosnak látszik, hogy a szigeteket már a XVI. század elején spanyol szolgálatban álló tengerészek felfedezték. Angol források szerint *John Davis* angol tengerész pillanthatta meg először, mikor a *Desire* nevű hajójával 1592-ben arra járt. Vitathatatlan viszont, hogy *Sebald de Weerdt* holland tengerész derítette fel őket 1600 körül. A szigetek nevét *John Strong* angol hajóskapitány adta, aki 1690-ben partra szállt a szigetekre. Ő eredetileg a két fő szigetet elválasztó szorost nevezte el *Falkland Sound*-nak, az Admirális kincstárnokáról, Lord Falklandról. Később ezt nevet vonatkoztatták az egész szigetekre. Először a franciák létesítettek állandó telepet a szigetekre: 1764-ben *Louis-Antoine de Bougainville* vezette expedíció épített bázist a Kelet-

Falklandon, melyet a francia uralkodóról *Port Louis*-nak neveznek el. Lakosságát 17 hugenotta alkotta. A következő évben a brit haditengerészet is megjelent a térségben *John Byron* sorhajókapitány vezetésével. Azt a helyet, ahol partra szálltak az Admiralitás akkori első lordjáról *Port Egmont*-nak nevezték el. Térképészeti munkálatokat folytattak a térségben majd tovább álltak. Brit település 1766-ban létesült a Nyugati-Falklandon *John McBride* kapitány által. A térségben ez időtől kezdve indult meg a kereskedelmi célú fókavadászat. A gyors növekedésre jellemző, hogy az 1780-as évek közepére évente több millió darab bőrt exportáltak a szigetekről.

Az angol és francia dél-atlanti jelenlét kiváltotta a területet saját érdekszférájának tekintő Spanyolország tiltakozását. 1767-ben a franciáktól a spanyolok 24 000 fontért megvették birtokaikat, 1770-ben pedig kiűzték a briteket. A következő évben azonban háborús fenyegetéssel visszatértek s visszaszerezték nyugat-falklandi birtokaikat. Az angolok alapvetően nem területi igényeik miatt makacsodtak, inkább az őket ért gazdasági károk miatt szerettek volna elégtételt. Az elégtételbe beleegyeztek a spanyolok, így 1774-ben Anglia kiűrtette a szigeteket. A távozó angolok azonban egy táblát hagytak ott, melyen egy felirat a világ tudomására hozza, hogy a szigetek az angol király tulajdonát képezik. Tettelesen azonban sokáig nem tesznek semmit a szigetek megszerzése érdekében. A táblát a spanyolok Buenos Aires-be szállították, s ott is tartották 1806-ig, mikor is a várost megszálló angolok visszaszerezték azt.

1774-től 1810-ig, Spanyolország zavaraltalanul birtokolta a Falklandokat, melyet 1777-től a Rio de la Plata-i (Buenos Aires) alkirályság alá tartozott. 100 katonát és patagóniai indián rabszolgával népesítik be a települést. A szigetek tulajdonlásában a San Martin vezette forradalom kitörése

(1810. május 25.) s győzelme hoz csak változást. A megalakult Dél-Amerikai Egyesült Tartományok, mely 1816-ban függetlenné nyilvánította magát Spanyolországtól, 1820-ban kihirdette szuverenitását a Falkland-szigetek felett, s egy hajót küldve birtokba is vette. 1826-ban nevezik ki a terület kormányzójává Louis Vernet-t. 1831-ben Vernet parancsára elfognak egy térségben vadászó amerikai fókavadászhajót. Erre a Lexington amerikai hadihajó lőtte és lerombolta az argentin telepet, Puerto de la Soledadot, megtorolva az amerikai hajót ért incidenst. A lerombolt kikötőt elhagyta az argentin tisztviselői kar és lakosság nagy része. Miután az eset az argentin kormány tudomására jutott, 1832-ben megszakította a diplomáciai kapcsolatokat az Egyesült Államokkal s csak 12 év múlva megegyeztek fel a viszonyt s rendezik egymással való kapcsolataikat. A szinte lakatlan szigetek megszerzésére ekkor lépett akcióba Nagy-Britannia.

William Parish Buenos Aires-i brit konzul az összetűzés után értesítette a brit kormányt a történekekről, s arról is, hogy a terület szinte üresen áll. Ekkor adják ki a parancsot *John James Onslow* kapitánynak, hogy *Clio* nevű korvettjével haladéktalanul induljon a térségbe, s szerezzen érvényt az angol befolyásnak, hozza rendbe Port Egmont erődjét. 1833. január 2-án a kapitány ultimátumot adott át az ottmaradt argentinoknak, hogy felhúzhassa a brit lobogót Puerto Soledadban. Másnap elfogadták az angol feltételeket, elhagyták a szigeteket s átengedték a brit koronának. Onslow kapitány berendezkedett s kinevezte a szigetek első kormányzójának *Henry Smith* hadnagyot. A következő évben az egész szigetet fennhatóságuk alá vonták s megkezdték a közigazgatás kiépítését.

Rögtön a brit bevonulás után, 1833. január 15-én az angol külügyminisztériumba megérkezett az első hivatalos argentin

tiltakozás. Ettől kezdve évente érkeznek Buenos Airesből a hasonló tartalmú, a diplomácia nyelvén megfogalmazott, franciául írt protestáló iratok, melyekkel Londonban érdemben nem is foglalkoznak. 1888-ban *Quijano Costa* argentin külügyminiszternek Jenner brit megbízott a következő – igazi nagyhatalmi státusból fakadó – választ adta át: „*Őfelsége kormánya megtagad minden vitát mely kétségbe vonja Őfelsége jogát a Falkland-szigetekre*”. A szigetek kérdése argentin nemzeti ügygé vált. Az évente átadott tiltakozó jegyzékek mellett az iskolában tananyagként szerepel az angol támadás s minden településen évente megrendezik a Malvin-szigetek napját.

1841-ben polgári kormányzót neveztek ki a szigetek élére. A szigetcsoportra brit lakosság települ, kiknek egy része az állami hatóságoknál dolgozik, de jelentősebb részük a környező vizeken folyó halászatból, bálnavadászatból él. Ekkor kezdik el a gazdaságilag is jelentőssé váló juhtenyésztést. Pásztorok nagy ellenfelei a vadkuttyák voltak, ezért módszeresen pusztították őket. Az utolsó vadkuttyát 1875-ben lőtték ki. A betelepült juhtenyésztők segítették az argentin birkatenyésztés megteremtését.

A közigazgatás központját 1844-ben helyezték át mai fővárosba, Stanley-be, ahol megalakult az első helyi tanács. 1851-ben a többi gyarmati társaság mintájára hozták létre a Falkland-szigeteki Társaságot (*Falkland Islands Company*). A társaság – bár nem éri el a történelemből is ismert hatalmas gyarmati vállalkozások méretét – azóta is nagy szerepet játszik a szigetek életében, mai napig ez a szigetek legnagyobb juhtenyésztő vállalkozása. A Falklandon élő mintegy 1800 fős közösség 1885-től önfenntartóvá vált s a sziget 1892-ben gyarmati státust kapott. Majd megkapja tartozékként a Déli-Georgia és Déli-Sandwich-szigeteket, melyek 1908 óta tartoznak angol fennhatóság alá. E szigetekon hatalmas bálnavadász kolónia

alakult ki, melynek központja a Déli-Georgián található Grytviken lett. A többféle bálnavadász náció által lakott település a vadászat tiltásáig (1965) működött, utána kiürült. Csak romok maradtak utána: bálnazsírtartályok, feldolgozóhelységek, lakóházak maradványai. E két szigetre is bejelentették az argenti igényt, Déli-Georgiara 1927-ben, Déli-Sandwich-szigetre pedig 1948-ban.

A nemzetközi hírekbe újra csak az első világháború idején jelentek meg a szigetek. A Távol-Kelet német gyarmatainak állomásozó német hadihajók egyesültek egy öt hajóból álló rajba és a Németországba való hazatérést akarták megkísérelni. A Malakka-szoroson és az Indiai óceánon át vezető utat veszélyesnek ítélték s úgy gondolták, nagyobb az esély a sikerre, ha a Horn-fokon keresztül térnek haza. Áthajózták a Csendes-óceánt, sikeresen átkeltek a Horn-fokon, de a Falkland-szigetekenél brit hajóhadba ütköztek. Ugyanis közben *Fischer* tengernagynak, az Admirális első lordjának a parancsára a Földközi-tengeren állomásozó brit flotta két legerősebb hajóját, az *Inflexible* és az *Invincible* csatacirkálókat a térségbe vezényelték, s azok négy másik cirkálóval egyesülve rajtaütöttek a német hajórajon. 4 német hajót elsüllyesztettek, az ötödik, a Dresden elmenekült s csak később, 1915-ben a Juan Fernandez-szigetekenél sikerül elszüllyeszteni.

A második világháború kitörésével az angolok 6 hajót vezényeltek a szigetekhez, talán a japán flottától tartva s jelentősen megerősítették az ott állomásozó szárazföldi erőket is, 2000 főre növelve létszámukat. A Midway-szigetekenél elszenvedett japán vereség, illetve a USA megerősödésével 1942 végére csökken a brit jelenlét is. Közben Argentína nem adta fel falklandi aspirációit s ez 1943-ban majdnem egy kisebb fegyveres összecsapáshoz vezetett. Jelentősebb fellépést azonban nem akart provokálni, mivel

nem akart szembekerülni a szövetséges koalícióval, annak ellenére, hogy Buenos Airesben németbarát vezetés kezében volt a hatalom. Ez időben Argentínának első ízben sikerül megszerezni a közép- és dél-amerikai országok támogatását azzal, hogy a azok elismerték Argentína jogait a Falkland-szigetekre.

A világháború után a felélenkülő antikolonialista mozgalmakkal együtt újra terítékre került a szigetek ügye. 1949-ben London és Buenos Aires megállapodást kötött a konfliktusok békés rendezéséről. A gyarmatok ügyeivel foglalkozó ENSZ bizottság 1964-ben tűzte napirendre a Falkland-szigetek kérdését. Argentína az 1493-as pápai bullákkal támasztotta alá igényét s hivatkozott az 1494-es tordesillasi szerződésekre is, amelyek a bullákat úgy módosították, hogy Spanyolország és Portugália felosztja egymás között az Újvilágot. Argentína arra hivatkozott, hogy Spanyolország jogutódja, valamint hogy a szigetek Dél-Amerika szomszédságában fekszenek s hogy a gyarmati helyzetnek véget kell vetni. A brit kormány indokai közt szerepelt, hogy 1833 óta „nyíltan, folyamatosan tartotta birtokában, megszállása és igazgatása alatt” a szigeteket s hogy az ENSZ Alapokmányának megfelelően önrendelkezési jogot fog adni a szigetlakóknak. Szerintük az argentin uralom nem szüntetné meg a gyarmati helyzetet, hanem a lakók akarat ellenére valóban gyarmattá tenné a szigeteket. Végül az ENSZ közgyűlése 1965. december 4-én elfogadta a 2065. sz. határozatot, amelyben felszólították az érdekelt feleket, hogy tárgyaljanak a békés megoldásról, s vegyék figyelembe a szigetlakók érdekeit is. A határozat ezenkívül a szigetek kétnyelvű – angol és spanyol – elnevezését egyenlőnek tekinti.

1966-ban meg is kezdődnek a tárgyalások, de mivel nem nagyon érnek el eredményt, a közgyűlés 1967-ben és '69-ben

sürgette a feleket a megegyezésre, s az 1973. decemberi határozat is az eredménytelenség miatt aggódik. 1975-ben a vita napirendre kerül az el nem kötelezett országok limai miniszteri értekezletén, mely záróhatározatában Argentína jogos követelése mellett foglalt állást. Az 1976-os el nem kötelezettek V. kongresszusa is az argentin igényt támogatta. A megszakadt tárgyalásokat Algéria közvetítésével újakezdődnek, s az el nem kötelezettek ismét kiállnak Argentína mellett. Ezen megbeszélések is eredménytelenül záródtak. 1981-ben argentin javaslatra veszik fel a tárgyalásokat 1982. február 26–27-én New Yorkban találkoznak is.

Eme diplomáciai légkörbe robbant be meglepetésszerűen a háború. Noha a helyzetet nem sikerült tárgyalások útján megnyugtatóan rendezni, részmegállapodások azért születtek. 1971-ben kötötték meg a hírközlési és postaegyezményt, melynek előzményeit a következő bekezdés ismerteti. 1974-ben a szigetek olajellátásáról kötöttek egyezményt, mely szerint a *Yacimiento Petrolífero Fimcales* látja el a Falklandokat olajjal és fölgázzal. Ez nagy könnyebbséget jelentett a szigetlakóknak, mivel a körülményes tőzefűtésről áttérhettek az olaj felhasználására.

A '60-as években már történtek kisebb incidensek. Ilyen miniválság volt az ún. bélyegháború, melynek során az argentin posta nem volt hajlandó továbbítani a „Falkland Islands” feliratú leveleket. 1968-ban argentin fiatalok egy bérelt (mások szerint eltérített) repülőgépen leszálltak Nyugati-Falklandon, s csak a két nap múlva helyszínre érkező brit hatóságok távolították el őket. 1974-ben a szigetek önálló pénzt kapott, a falklandi fontot, mely természetesen egy árfolyamon volt az angol fonttal.

A felvázolt események után, felmerül a kérdés, mi adja e távoli szigetcsoport jelentőségét? Jelentős, mert fontos közlekedési útvonalak mentén fekszik. A stratégiai

fontos Panama-csatorna kiesése esetén a Horn-fokon át vezető dél-atlanti útvonal venné át a közép-amerikai vízi útvonal szerepét s ennek az útvonalnak a biztosításában kulcsszerepet kapna a Falkland-szigetek, mint a térség „Máltája”.

Jelentős gazdaságilag is. Jelentős a juhtenyésztés, a halászat, de ezeknél is jelentősebbek a szigetek körül élő krill rákok tömegei, melyek feldolgozásuk esetén jelentős élelmiszeranyagot jelentenek. Geológiai adatok szerint a szigetek körül nagy kőolajkészletek találhatóak. Bár számítások szerint kitermelésük jelenleg még az északi-tengeri olajnál is drágább lenne, előbb-utóbb sor kerül erre is.

Mindezen felsorolt érvek azonban eltörpülnek az utolsó mellett. Vagyis, hogy a Falklandok ugródeszka a „jégbe fagyott torta”, az ásványkincsekben gazdag Antarktisz irányába. Nagy-Britanniának – akárcsak a térség (Chile, Argentína) és a világ számos országának – területi igényei vannak a déli kontinensen. Az igényeket az 1959-es Antarktisz-szerződés értelmében – s nem utolsó sorban a nagyhatalmi jelenlét miatt – nem lehet sem békés, sem fegyveres úton realizálni. A szerződés értelmében az érdekelt államok az Antarktiszon nem tarthatnak fegyveresen erőt, vagyis demilitarizált területté nyilvánítják a kontinenst. Emellett a szerződés időtartama alatt folytatott bármi-

lyen tevékenységet az aláíró felek nem ismernek el a későbbiekben sem jogalapnak területi igény alátámasztására. Ezen igényeket a felek a szerződés időtartamára felfüggesztették.

Az Anglia által létrehozott Brit-Antarktiszi Területek, 5 425 000 km²-en, – melyből 1,7 millió km² a szárazföldek felszíne – fekszik. Ezt a hatalmas területet főbiztos igazgatja, akinek székhelye a Falkland-szigeteken van. 1962-ben a Déli-Georgia és Déli-Sandwich szigetek a Falkland szigetek függőségi területének tekinthető. Vagyis a Falklandok elvesztése e területek feletti kontroll s az Antarktisz felé vezető út egy állomásának elvesztését is jelenti.

Felhasznált irodalom

- ☞ *Britannica Hungarica.* (vonatkozó szócikkek).
- ☞ GALÁNTAI JÓZSEF: *Az első világháború.* Bp., 1980.
- ☞ HALMOSY DÉNES: *Nemzetközi szerződések, 1945–1982.* Bp., 1985.
- ☞ LAINO, DANIEL MAÒANA: *Harc a Falkland- (Malvin-) szigetekért,* 1982. Bp., 1985.
- ☞ *The New Encyclopaedia Britannica.* (vonatkozó szócikkek).
- ☞ RÉTI ERVIN: *Háború a világ végén.* Bp., 1982.

